

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรในอนาคต

The Change of Population Structure in the Future

วชิราภรณ์ น่วมหมวด¹ ไอริน สวัสดิ์² เมธิกา ธาดาอภิวัฒน์³ พิมพนิภา ไพระคำนาม⁴
ธณัสธา โรจนตระกูล⁵

Wachiraporn Nuammuat, Airin Sawatdi, Meathiga Thadaaphiwat
Phimnipa Phaikomnam, Tanastha Rojanatrakul

บทคัดย่อ (Abstract)

ในปัจจุบันประเทศต่างๆมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ซึ่งประชากรนั้นถือเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดภาระค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุมากขึ้น เนื่องจากประเทศไทยกำลังเข้าสู่ยุคที่มีอัตราการตายและภาวะการเจริญพันธุ์อยู่ในระดับต่ำ อัตราการเจริญพันธุ์ที่ลดลงส่งผลให้จำนวนเด็กเกิดใหม่ลดลงและวัยผู้สูงอายุมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอายุ แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงนี้ได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าวอาจทำให้ประเทศไทยต้องเผชิญกับอุปสรรคในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต เนื่องจากการลดลงของสัดส่วนประชากรวัยแรงงานจึงทำให้ความสามารถในการผลิตของประเทศลดลง ส่งผลให้การผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศต่อบุคคลและมาตรฐานการครองชีพของประชากรลดลง อาจนำไปสู่ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประเทศและปัญหาความไม่มั่นคงของสังคมตามมาอีกด้วย ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ภาครัฐจึงควรมีนโยบายในการชดเชยการลดลงของสัดส่วนประชากรวัยแรงงานที่เหมาะสม สร้างหลักประกันรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุให้มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพและสามารถมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจได้โดยไม่ต้องอยู่ในภาวะพึ่งพิงทางเศรษฐกิจ เพื่อให้ประเทศสร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้อย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ (Keywords): การเปลี่ยนแปลง; โครงสร้าง; ประชากรในอนาคต

Received: 2021-10-09 Revised: 2021-10-31 Accepted: 2021-11-04

¹ คณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม Faculty of Social Sciences and Local Development, Pibulsongkram Rajabhat University. Corresponding Author e-mail: wachiraporn4493@gmail.com

^{2 3 4 5} คณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม Faculty of Social Sciences and Local Development, Pibulsongkram Rajabhat University.

Abstract

Currently, various countries have changes in population structure through becoming an aging society, whereas populations are considered as an important factor influencing economic and social development in the future. Such a change causes a higher number of expenses for looking after older people. Since Thailand is reaching its ear with a low mortality rate and a low fertility rate, the reduced fertility rate also causes a reduction in newborn babies, while the proportion of older people is higher, leading to changes in age structure representing these changes clearly. Such changes in population structure may cause Thailand to encounter some obstacles to social and economic development in the future. According to the reduction in the proportion of working age populations, Thailand's productivity is also reduced, leading to a reduction in GDP and the living standards of its populations. This may lead to problems with national income inequality and social insecurity. To solve such problems, the government sector should establish some appropriate policies to recover from the reduction of working age populations as well as generate income security for older people to enable them to have a sufficient income for living with economic participation without economic dependence. Consequently, Thailand will be able to build economic growth consecutively.

Keywords: Change; Structure; Future Population

บทนำ (Introduction)

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรในอนาคตในปัจจุบันสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ทั้งนี้จำนวนประชากรที่มีอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศต่อบุคคล ผลทางตรงคือการที่จำนวนประชากรซึ่งมีฐานะเป็นผู้บริโภคของระบบเศรษฐกิจจะเป็นตัวหารที่ทำให้มูลค่าของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศต่อบุคคลมีค่าน้อยลง แม้จะคาดการณ์ได้ว่าจำนวนประชากรในประเทศไทยจะไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก แต่จำนวนประชากรที่ดูเหมือนจะมีขนาดคงที่นี้ยังแฝงเร้นนัยยะของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญด้านโครงสร้างประชากรที่เปลี่ยนไปของประเทศ ทั้งในด้านโครงสร้างทางอายุและการกระจายตัวของประชากรที่เปลี่ยนไปของประเทศ ทั้งในด้านโครงสร้างทางอายุและการกระจายตัวของประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ต่างๆ ข้อมูลส่วนนี้จะมุ่งให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างอายุประชากรแสดงผลให้เห็นอย่างชัดเจน

จากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เช่น Bloom , Canning และ Malaney (2000), Bloom และ Canning (2004) และ Chong-

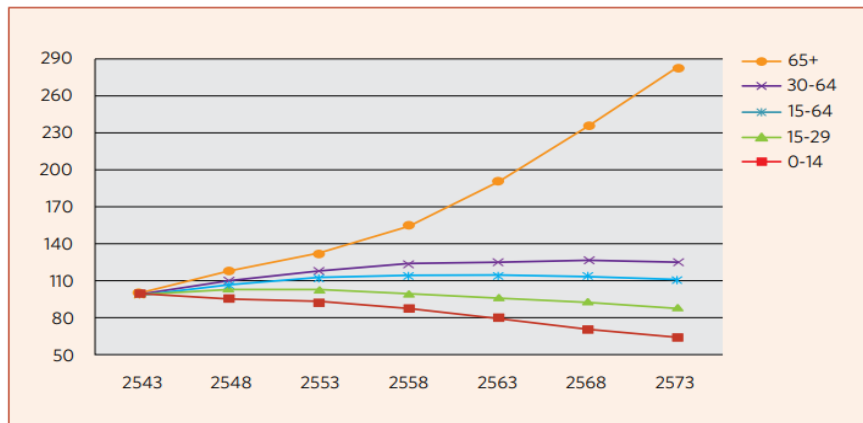
Bum และ Seung-Hoon (2006) ยังมีผลสรุปที่ขัดแย้งกันอยู่ว่าการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรไปเป็นสังคมผู้สูงอายุนั้นจะลดอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจหรือไม่ โดยงานศึกษาที่ใช้สมการถดถอย (regression) พบว่า ผลกระทบของโครงสร้างประชากรไม่มีนัยสำคัญทางสถิติต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ ในขณะที่งานศึกษาที่ใช้วัฏจักรชีวิต (life cycle model) เช่น Bloom and Williamson (1998) และ Bloom , Canning and Malaney (2000) และงานศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมและแบบจำลองของ Solow พบว่าการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรมีผลกระทบต่ออัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุนั้นจะสร้างภาระแก่ประชาชนวัยทำงาน ทำให้การออมและการสะสมทุนของระบบเศรษฐกิจลดลง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรในอนาคตในการดูแลผู้สูงอายุ รัฐบาลควรเพิ่มเงินเบี้ยยังชีพให้มากขึ้น ควรจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ได้รับการช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่โดยตรง ควรมีการสนับสนุนสำหรับผู้สูงอายุและผู้สูงอายุ ส่งเสริมการนำประสบการณ์ความรู้ของผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและประชากรวัยแรงงานยังมีจำนวนมากอยู่ แม้จะมีสัดส่วนลดลงก็ตาม ความต้องการของตลาดแรงงาน ภาครัฐควรส่งเสริมให้ภาคเอกชนซึ่งในที่นี้นายจ้างและสถานประกอบการมีบทบาทในการดำเนินการฝึกอบรมดังกล่าวโดยให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีเป็นแรงจูงใจตลอดจนการวางแผนระยะยาวโดยการขยายการศึกษา เพื่อสร้างกลไกในการสร้างการออมและหลักประกันรายได้ให้แก่ประชากรเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุให้สามารถมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพและสามารถ มีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจได้ ไม่ว่าจะเป็นการบริโภคและการลงทุน ซึ่งส่งผลต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ

การเปลี่ยนแปลงประชากรทางโครงสร้างอายุและผลกระทบ

แม้จะคาดการณ์ได้ว่าจำนวนประชากรในประเทศไทยจะไม่เปลี่ยนแปลงมากนักในอีกสองทศวรรษหน้านี้นี้ แต่จำนวนประชากรที่ดูเหมือนจะมีขนาดคงที่นี้ยังแฝงเร้นนัยยะของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญด้านโครงสร้างประชากรที่เปลี่ยนไปของประเทศ ทั้งในด้านโครงสร้างทางอายุและการกระจายตัวของประชากรที่เปลี่ยนไปของประเทศ ทั้งในด้านโครงสร้างทางอายุและการกระจายตัวของประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ต่างๆ ข้อมูลส่วนนี้จะมุ่งให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างอายุประชากร ภาพที่แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงนี้มีอยู่สองรูปแบบที่แสดงผลให้เห็นอย่างชัดเจน แบบแรกเป็นดัชนีการเจริญเติบโตของประชากรรายอายุ แบบที่สองคือการเปลี่ยนแปลงปิรามิดประชากร ประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยที่จำนวนประชากรวัยทำงานที่มีอายุระหว่าง 30-64 ปี จะยังคงเติบโตต่อไปอีกระยะเวลาหนึ่งจากนั้นจะเริ่มลดลง โดยจำนวนประชากรวัยเด็กที่มีอายุ 15-29 ปี และกลุ่มอายุแรกเกิดถึง 14 ปีกำลังเริ่มหดตัวลดลง การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เห็นได้อย่างชัดเจนจากภาพปิรามิดประชากรในช่วงต่างๆ ที่ชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างมากนับจากช่วงปี พ.ศ. 2503 ที่มีจำนวนประชากรวัยเด็กจำนวนมาก ที่ฐานปิรามิดประชากรกลายเป็นโครงสร้างประชากรวัยทำงานที่เพิ่มขนาดใหญ่ขึ้นในช่วงเวลาต่อมา ต่อด้วยการมีประชากรวัยสูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วที่เห็นได้ชัดเจนในช่วงปี พ.ศ. 2543-2563

หลังจากปี พ.ศ. 2563 ไปแล้ว ประชากรที่มีอายุเกิน 45 ปีขึ้นไปจะเป็นกลุ่มประชากรที่คาดว่าจะเติบโตเพิ่มจำนวนมากขึ้น และหลังจากปี พ.ศ. 2583 เป็นต้นไป จะเป็นการเพิ่มขึ้นของประชากรที่มีอายุมากกว่า 65 ปีเท่านั้น (กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ, 2563)

ตารางที่ 1 ประเทศไทยและดัชนีการเจริญเติบโตของประชากรรายอายุ ปี พ.ศ. 2543-2573

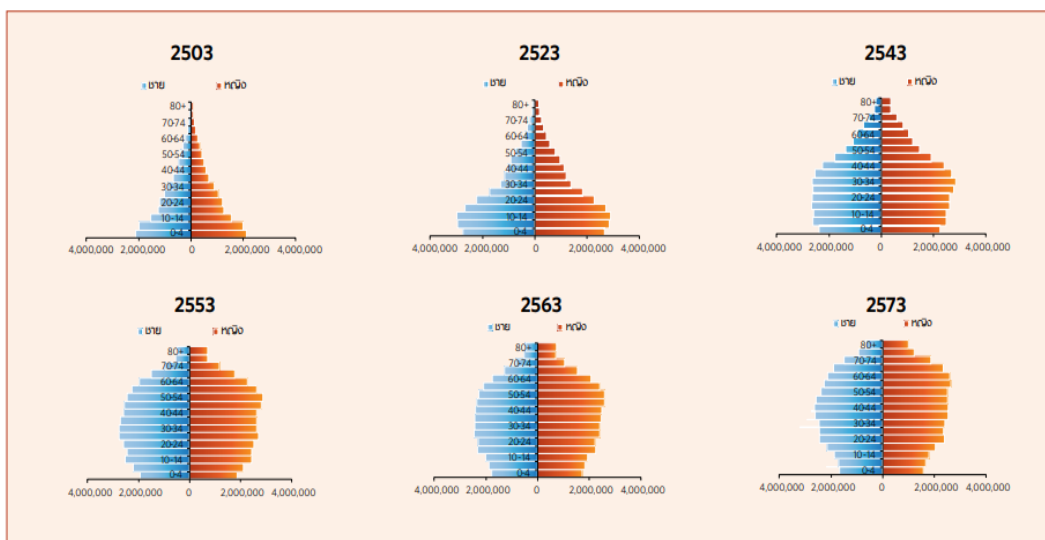


ที่มา : คำนวณจาก World Population Prospects: The 2008 Revision. United Population Division, 2009 ประมาณการขั้นต่ำ

แนวโน้มการเกิดลดลงอย่างต่อเนื่อง

จำนวนเด็กเกิดใหม่ในแต่ละปีเริ่มลดลงอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 โดยจะลดจำนวนลงไปอีกอย่างรวดเร็วในกรณีที่อัตราการเจริญพันธุ์จะเพิ่มขึ้นสูงกว่าระดับที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ข้อมูลจากการคาดประมาณจำนวนประชากรในอนาคตขององค์การสหประชาชาติที่กำหนดข้อสมมุติฐานของภาวะเจริญพันธุ์ที่เป็นจริงในขณะนี้มากกว่าข้อสมมุติฐานชั้นกลาง ยังคงประเมินจำนวนการเกิดของของปี พ.ศ. 2553 สูงเกินกว่าสถานการณ์ที่เป็นจริงในขณะนี้ซึ่งมีจำนวนการเกิดไม่ถึง 800,000 รายต่อปี ซึ่งต่ำกว่า 970,000 รายต่อปีที่ได้จากการคาดประมาณจำนวนประชากรขั้นต่ำ ซึ่งผลจากการประมาณประชากรขั้นต่ำ ยังชี้ให้เห็นจำนวนการเกิดในแต่ละปีมีแนวโน้มจะลดลงไปเรื่อยๆ จนเหลือน้อยกว่า 500,000 รายต่อปีในช่วงปี พ.ศ. 2588-2593 หรืออีกเพียงสามสิบกว่าปีข้างหน้า (กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ, 2563)

ตารางที่ 2 ปิรามิดประชากรของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2503-2573



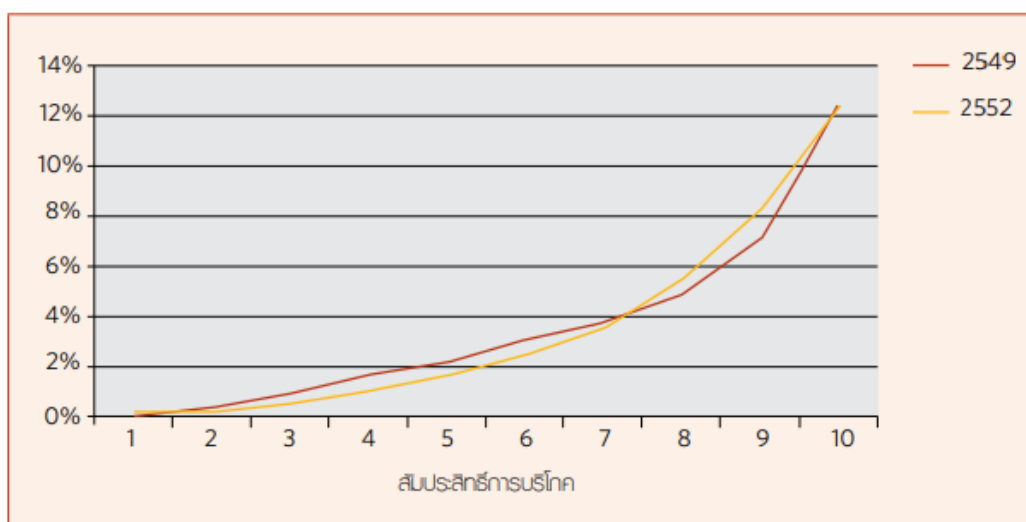
ที่มา : ประชากรปี พ.ศ.2503-2543 จากสำมะโนประชากรประเทศไทย ประชากรปี พ.ศ.2553 จนถึง ปี 2573 จาก World Population Prospects: The 2008 Revision. United Population Division, 2009 ประมาณการขั้นต่ำ

ประชากรวัยทำงานลดลง

ปัจจุบันสัดส่วนประชากรวัยทำงานต่อประชากรทั้งหมดเริ่มลดลงแล้ว โดยจำนวนสุทธิของประชากรกลุ่มนี้จะลดลงก่อนปี พ.ศ. 2563 เพียงเล็กน้อย ปรากฏการณ์นี้ชี้ให้เห็นถึงการเริ่มปิด “หน้าต่างแห่งโอกาสทางประชากร” หรือ “โบนัสทางประชากร” ที่ประเทศไทยได้รับประโยชน์ในช่วงเวลากว่า 40 ปีที่ผ่านมาที่สัดส่วนของประชากรวัยทำงานมีเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นสถานะที่เอื้ออำนวยส่งผลต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศอย่างอย่างรวดเร็ว จากการวิเคราะห์อัตราการสนับสนุนทางเศรษฐกิจ (Economic Support Ratio) หรืออัตราส่วนระหว่างจำนวนผู้ผลิตที่มีประสิทธิภาพและจำนวนผู้บริโภคที่มีประสิทธิภาพซึ่งคำนวณโดยใช้ตัวแปรความต้องการด้านการผลิตและการบริโภคของบุคคลในกลุ่มอายุที่แตกต่างกัน ได้ชี้ให้เห็นแนวโน้มการปันผลประชากรทางลบที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 เป็นต้นไป ดังนั้นหน้าต่างของโอกาสทางประชากรน่าจะปิดลงเร็วขึ้นกว่าเดิม เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาจากการโครงสร้างทางอายุของประชากรที่เปลี่ยนไปเพียงอย่างเดียว ปรากฏการณ์นี้ชี้ให้เห็นความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องมีการพัฒนาทุนมนุษย์ของแรงงานไทย เพื่อให้สามารถเป็นส่วนขับเคลื่อนให้เศรษฐกิจของประเทศยังคงขยายตัวต่อไปในขณะที่ต้องเผชิญหน้ากับแรงงานที่เริ่มมีจำนวนลดลงและแรงงานมีอายุเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ แม้การขยายโอกาสทางการศึกษาในทศวรรษที่ผ่านมาจะมีความคืบหน้ามากขึ้นโดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษา แต่ผลจากตัวชี้วัดด้านคุณภาพการศึกษาของเด็กไทยยังคงไม่เป็นที่น่าพอใจ เด็กที่อยู่ในวัยที่ต้องเข้าสู่อายุการศึกษาภาคบังคับบางส่วนหนึ่งยังไม่ได้เข้าเรียน นอกจากนี้ผลการทดสอบด้าน

ภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ของนักเรียนในระดับมัธยมยังคงอยู่ในระดับต่ำ อีกทั้งยังมีความเหลื่อมล้ำทางโอกาสอย่างมากในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพระหว่างนักเรียนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ต่างกัน หรือเป็นผู้ที่มีภูมิหลังทางเศรษฐกิจและสังคมที่ต่างกัน (กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ, 2563)

ตารางที่ 3 ร้อยละของครัวเรือนที่มีสมาชิกเข้ารับการศึกษต่อหลังระดับมัธยมศึกษาตามตัวบ่งชี้สถานะทางเศรษฐกิจ

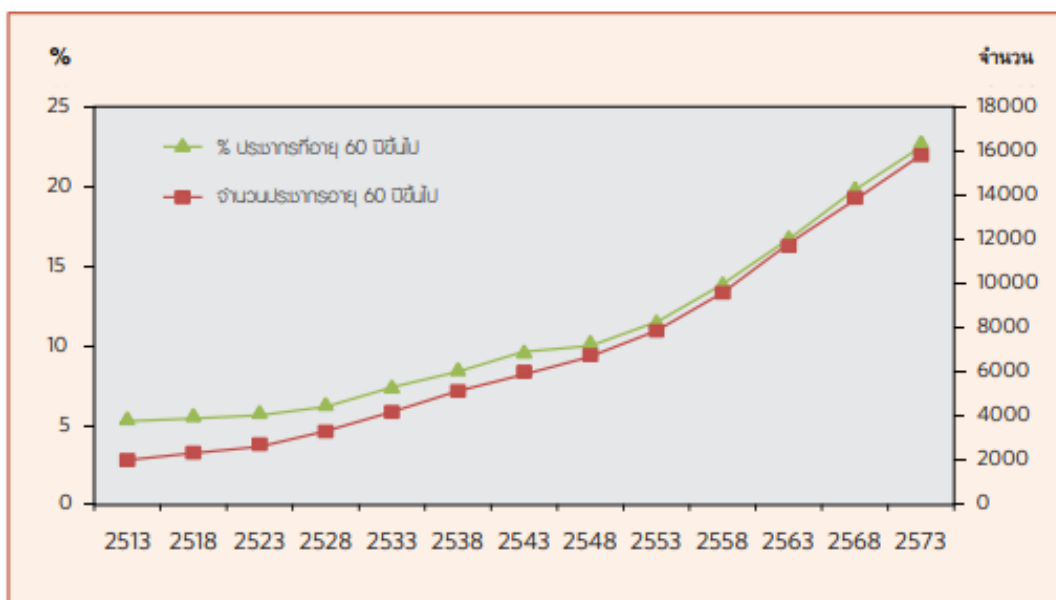


ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ การสำรวจเศรษฐกิจและสังคม (ปี พ.ศ. 2549 และ 2552) ประชากรสูงวัยมากขึ้น

ประเทศไทยมีจำนวนประชากรสูงวัยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แม้ว่าภายในปี พ.ศ. 2573 สัดส่วนผู้สูงอายุของประชากรไทยต่ำกว่าสัดส่วนของผู้สูงอายุในประเทศญี่ปุ่นขณะนี้ก็ตาม แต่ในช่วงเวลาอีก 20 ปีข้างหน้าจำนวนประชากรสูงอายุของประเทศไทยจะเพิ่มขึ้นอีกเป็นเท่าตัว ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของสมาชิกครอบครัวนับตั้งแต่การดูแลผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพา การคงไว้ของรายได้ผู้สูงอายุตลอดจนผลที่เกิดต่อพลวัตทางเศรษฐกิจของประเทศ การอาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกันกับบุตรของผู้สูงอายุมีแนวโน้มลดลง แม้ว่าสัดส่วนการมีบุตรที่อาศัยอยู่ด้วยกันหรือที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันจะยังคงอยู่ในระดับสูง การดูแลเกื้อกูลพ่อแม่ของบุตรจะลดลงเพียงเล็กน้อย แต่ในอนาคตอาจจะลดลงมากกว่าเดิมไปอีก เนื่องจากครอบครัวของผู้สูงอายุในอนาคตจะมีขนาดที่เล็กลง และผู้สูงอายุที่ไม่มีบุตรจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจนในช่วงเวลาอีกไม่นานนี้ผู้ที่เริ่มเข้าสู่วัยสูงอายุที่มีบุตรที่ยังมีชีวิตอยู่จะลดจำนวนลง คนไทยจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมล่วงหน้าก่อนถึงวัยชรา โดยควรคาดหวังความเป็นจริงว่าเมื่อเข้าสู่

วัยชราแล้วตนจะได้รับการรองรับและความช่วยเหลือจากโครงการและมาตรการต่างๆของภาครัฐอย่างไรและควรที่จะต้องดูแลช่วยเหลือตนเองอย่างไร (กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ, 2563)

ตารางที่ 4 การมีอายุสูงขึ้นของประชากรและร้อยละการเจริญเติบโตของประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2513-2573



ที่มา : World Population Prospects: The 2008 Revision. United Population Division, 2009ประมาณการขั้นต่ำ

สิ่งสำคัญคือประชากรวัยทำงานจะมีอายุเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งอายุของวัยทำงานจะครอบคลุมช่วงอายุที่กว้าง คนทำงานในกลุ่มที่มีอายุน้อยจะมีจำนวนลดลงในขณะที่คนทำงานที่มีอายุมากกว่า 45 ปีจะยังคงมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งถึงประมาณปี พ.ศ. 2573 ข้อเท็จจริงนี้มีนัยสำคัญต่ออัตราการผลิตโดยทั่วไปแล้วกำลังแรงงานที่มีอายุมากจะมีระดับการศึกษาค่อยข้างต่ำ ในขณะที่กำลังแรงงานที่มีอายุน้อยกว่าเป็นผู้ที่มีแนวโน้มว่าได้รับการศึกษาในระดับสูงกว่าและมีทักษะที่จำเป็นสำหรับโลกแห่งการแข่งขันในยุคโลกาภิวัตน์แต่ขนาดของประชากรวัยทำงานที่มีอายุน้อยเหล่านี้กำลังหดตัวลง จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่กำลังแรงงานรุ่นหนุ่มสาวเหล่านี้จะต้องได้รับการศึกษาและการฝึกอบรมที่ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ (กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ UNFPA ,2563)

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

งานวิจัยที่ศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เช่น Bloom , Canning และ Malaney (2000), Bloom และ Canning (2004) และ Chong-Bum และ Seung-Hoon (2006) ยังมีผลสรุปที่ขัดแย้งกันอยู่ว่าการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรไปเป็นสังคมผู้สูงอายุนั้นจะลดอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจหรือไม่ โดยงานศึกษาที่ใช้สมการถดถอย (regression) พบว่า ผลกระทบของโครงสร้างประชากรไม่มีนัยสำคัญทางสถิติต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ ในขณะที่งานศึกษาที่ใช้วัฏจักรชีวิต (life cycle model) เช่น Bloom and Williamson (1998) และ Bloom, Canning and Malaney (2000) และงานศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมและแบบจำลองของ Solow พบว่าการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรมีผลกระทบต่ออัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุจะสร้างภาระแก่ประชาชนวัยทำงาน ทำให้การออมและการสะสมทุนของระบบเศรษฐกิจลดลง ในขณะที่งานศึกษาของ Chong-Bun และ Seung-Hoon พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างสัดส่วนผู้สูงอายุต่อประชากรวัยทำงานอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมีลักษณะเป็นรูปตัว U

Barro และ Becker (1989) ศึกษาความสัมพันธ์ของอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจและการสะสมปัจจัยทุน โดยใช้แบบจำลองเหลื่อมรุ่นและกำหนดให้อัตราการเจริญพันธุ์เป็นตัวแปรที่ถูกกำหนดในการจำลอง (choice variable) และให้ผู้ปกครองมีความปรารถนาที่จะเลี้ยงดูลูก (altruism) งานศึกษาชิ้นนี้พบว่าอัตราการเจริญเติบโตของประชากรและอัตราผลตอบแทนของปัจจัยทุนมีความสัมพันธ์ในเชิงบวก ในขณะที่อัตราการเจริญเติบโตของการบริโภคต่อหัวจะแปรผกผันกับอัตราการเจริญเติบโตของประชากรความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจะเพิ่มการเติบโตของการบริโภคต่อหัว ดังนั้นความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอาจลดอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแต่ในบางกรณีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีก็สามารถเพิ่มอัตราการเจริญพันธุ์ได้เนื่องจากส่งผลให้อัตราผลตอบแทนของปัจจัยทุนเพิ่มสูงขึ้น

Becker, Murphy และ Tamura (1990) ศึกษาความสัมพันธ์ของอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจการลงทุนในทุนมนุษย์และอัตราการเจริญพันธุ์ (fertility rate) โดยในงานศึกษาชิ้นนี้จะใช้แบบจำลองเหลื่อมรุ่นที่สมมติให้อัตราการเจริญพันธุ์เป็นตัวแปรที่ถูกกำหนดในแบบจำลอง (choice variable) และยังคงสมมติให้อัตราผลตอบแทนของทุนมนุษย์เพิ่มขึ้น เมื่อมีทุนมนุษย์เพิ่มขึ้นงานศึกษาพบว่าระบบเศรษฐกิจที่มีทุนมนุษย์จำกัดเลือกที่จะมีครอบครัวขนาดใหญ่และทำการลงทุนในสมาชิกแต่ละคนเป็นจำนวนไม่มากในขณะที่ระบบเศรษฐกิจที่มีทุนมนุษย์เป็นจำนวนมากจะเลือกขนาดครอบครัวเล็กแทน ดังนั้นจึงเกิดดุลยภาพระยะยาว (steady state) 2 แบบที่ประเทศที่มีทุนมนุษย์แรกเริ่มน้อย จะมีดุลยภาพระยะยาวในลักษณะครอบครัวขนาดใหญ่แต่มีทุนมนุษย์ในระบบเศรษฐกิจน้อย ในขณะที่ประเทศที่มีทุนมนุษย์แรกเริ่มมากจะมีดุลยภาพระยะยาวในแบบที่มีครอบครัวขนาดเล็กแต่มีอัตราการเจริญเติบโตของทุนมนุษย์สูงกว่า

ในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรมีผลกระทบต่ออัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจทั้งในแง่สนับสนุนและแง่ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในหลายๆ ด้าน เช่น การบริโภค การออมและการลงทุนการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุจะสร้างภาระแก่ประชาชนวัยทำงาน ทำให้การออมและการสะสมทุนของระบบเศรษฐกิจ

ระบบบำนาญและระบบสนับสนุนด้านรายได้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย

วรวัชร ชาญวิทย์และคณะ (2551) ได้ศึกษาถึงความเป็นไปได้ในการมีหลักประกันรายได้แบบถ้วนหน้า โดยจำลองทางเลือกไว้ 3 ทางเลือก คือ 1) กำหนดบำนาญให้ผู้สูงอายุเดือนละ 600 บาท โดยให้ประชาชนวัยทำงานออมวันละ 3 บาท 2) กำหนดบำนาญให้ผู้สูงอายุเดือนละ 900 บาท โดยให้ประชาชนวัยทำงานออมวันละ 5 บาทและ 3) กำหนดบำนาญเหมือนทางเลือกที่ 1 แต่ชะลอการออมให้ช้าลง โดยให้เริ่มออมตั้งแต่อายุ 25 ปี เป็นต้นไป ซึ่งจากงานศึกษาพบว่าทางเลือกที่ 1 และ 2 จะสร้างความมั่นคงด้านการเงินแก่ประชาชนยามสูงอายุได้มากแต่ทางเลือกทั้งสองจะเข้าสู่ภาวะกองทุนขาดเสถียรภาพทางการเงินในอนาคต อย่างไรก็ตาม ปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของระบบบำนาญส่วนใหญ่จะมาจากโครงสร้างประชากร หากประชากรลดลงในอนาคตจะทำให้เสถียรภาพทางการเงินของกองทุนลดลงตามไปด้วย จึงจำเป็นต้องหามาตรการสนับสนุนที่เหมาะสมควบคู่ไปด้วย

มัทนา พนานิรามัย (2550) ได้ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงการปิดงบขาดดุลรายได้ของแรงงานในวัยต่างๆ ของประเทศไทย กล่าวคือ กรณีการบริโภคมากกว่ารายได้จากแรงงาน ซึ่งงานศึกษาพบว่าในปัจจุบันภาระการปิดงบขาดดุลทั้งในกรณีของประชากรที่อายุต่ำกว่า 25 ปีและผู้สูงอายุย้ายออกจากครอบครัวมาเป็นภาระของสังคมมาก ดังนั้นบทบาทของเงินโอนภาครัฐจึงมีเพิ่มสูงขึ้นจึงต้องอาศัยทั้งการจัดการด้านสินทรัพย์การโอนเงินภายในครัวเรือน และการโอนเงินผ่านรัฐ โดยรัฐควรมีการเพิ่มโครงการประเภทสงเคราะห์ตามความจำเป็นและคัดเลือกให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายรวมถึงการจัดหารูปแบบของบริการที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ

ดร.นงา วะสีและคณะ (2564) ประเทศไทยเป็นประเทศอันดับต้น ๆ ของโลกที่กำลังเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างรวดเร็ว หลายภาคส่วนมีความกังวลถึงความยากจนของครัวเรือนสูงอายุและความยั่งยืนทางการคลังของภาครัฐ แม้ในปัจจุบันประเทศไทยจะมีระบบรายได้ผู้สูงอายุที่จัดการโดยภาครัฐอยู่หลายระบบและสามารถครอบคลุมคนไทยแทบทั้งหมด แต่ก็พอเป็นที่ทราบกันว่า รายได้จากระบบเหล่านี้ไม่เพียงพอต่อการยังชีพสำหรับผู้สูงอายุหลาย ๆ กลุ่ม บทความนี้วิเคราะห์ถึงภาพใหญ่ของระบบรายได้ผู้สูงอายุที่จัดการโดยภาครัฐ ทบทวนถึงโจทย์ที่แท้จริงที่ระบบเหล่านี้ต้องตอบ ต้นเหตุของความไม่เพียงพอ ทางเลือกต่าง ๆ และผลกระทบของทางเลือกนั้น ๆ โดยศึกษาถึงระบบประกันสังคมภาคบังคับและระบบเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุในเชิงลึก และได้พัฒนาแบบจำลอง Overlapping Generations Model (OLG) เพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับนโยบายรายได้ผู้สูงอายุ อาทิ หากเงินกองทุนชราภาพของสำนักงานประกันสังคมหมดลงในอีกสี่สิบปีข้างหน้า เมื่อวันนั้นมาถึง รัฐจะมีทางเลือกเพื่อบำรุงเสถียรภาพกองทุนอย่างไรบ้าง หรือหาก

เปรียบเทียบระหว่างนโยบายที่ปรับเปลี่ยนเบี้ยยังชีพเป็นระดับเส้นความยากจนของประเทศสำหรับผู้สูงอายุทุกคน กับนโยบายที่ปรับเปลี่ยนแบบคัดกรองให้เฉพาะผู้ที่ยังได้รับบำนาญในระดับต่ำทางเลือกเหล่านี้จะมีผลต่อความเพียงพอ การกระจายรายได้และความยั่งยืนทางการคลังของตัวระบบอย่างไร รวมถึงหากรัฐต้องขึ้นภาษีมูลค่าเพิ่มเพื่อรักษาวินัยทางการคลัง ปัจจัยดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของประชาชนในการบริโภค การทำงานและการออมอย่างไร แบบจำลอง OLG ที่พัฒนาขึ้นพยายามสะท้อนโครงสร้างเศรษฐกิจ ระบบรายได้ผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของไทย ตามข้อมูลจริงตั้งแต่ช่วงปี 2543 ถึงปัจจุบัน และประเมินสถานการณ์ไปในอีกหนึ่งศตวรรษข้างหน้า ผลเบื้องต้นพบว่า โครงสร้างรายรับรายจ่ายของทั้งภาครัฐและกองทุนชราภาพของระบบประกันสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมีความไม่ยั่งยืน หากกองทุนชราภาพยังไม่มีรูปแบบปฏิรูป เมื่อเงินกองทุนหมดลง รัฐจะต้องเลือกระหว่างการลดสิทธิประโยชน์ ซึ่งจะกระทบผู้ที่รับเงินบำนาญอยู่ หรือขึ้นอัตราสมทบซึ่งจะกระทบแรงงานรุ่นหลัง นอกจากนี้ หากรัฐยังคงวินัยทางการคลังโดยไม่เพิ่มเพดานสัดส่วนหนี้สาธารณะต่อขนาดเศรษฐกิจไม่สูงนัก แม้ยังไม่ได้ปรับเปลี่ยนเบี้ยยังชีพ รัฐก็จำเป็นต้องมีช่องทางในการหารายได้เพิ่มขึ้น และหากรัฐปรับขึ้นเบี้ยยังชีพเท่าระดับเส้นความยากจนสำหรับผู้สูงอายุทุกคน โดยเลือกใช้การเพิ่มภาษีมูลค่าเพิ่มเพื่อมาจัดสรรงบประมาณส่วนนี้ ผลจากราคาสินค้าที่แพงขึ้นก็จะกลับมากระทบต่อผู้บริโภคอีกต่อหนึ่ง ส่งผลให้นโยบายนี้ไม่ได้ลดความยากจนมากเท่าที่ตั้งใจไว้

สวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุของประเทศไทยยังมีอยู่ในระดับจำกัด เราจึงต้องการเตรียมความพร้อมการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุควรจะมีร่วมกันทั้งภาครัฐและเอกชนตั้งแต่ระดับบุคคล ชุมชน และประเทศ โดยเฉพาะการร่วมกันกระตุ้นเพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ มีการเตรียมวางแผนการออม การใช้ชีวิตในบั้นปลาย การร่วมมือกันในชุมชน การจัดกิจกรรมเผยแพร่ความรู้ทางด้านสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุ การปรับตัวทางด้านสังคมและจิตใจของผู้สูงอายุ รวมทั้งการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการลงทุนและการออมเพื่อเตรียมพร้อมเมื่อถึงวัยผู้สูงอายุ ซึ่งเมื่อมีการบริหารจัดการและพัฒนาที่ดีแน่นอนเราจะพ้นวิกฤตได้ไม่ยากนักอย่างไม่ต้องกังวลจนเกินไปด้วย

บทสรุป (Conclude)

ในปัจจุบันประเทศต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ซึ่งประชากรนั้นถือเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต เนื่องจากประเทศไทยกำลังเข้าสู่ยุคที่มีอัตราการตายและภาวะการเจริญพันธุ์อยู่ในระดับต่ำ อัตราการเจริญพันธุ์ที่ลดลงส่งผลให้จำนวนเด็กเกิดใหม่ลดลงและวัยผู้สูงอายุมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จำนวนเด็กเกิดใหม่ในแต่ละปีเริ่มลดลงอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 โดยจะลดจำนวนลงไปอีกอย่างรวดเร็วยกเว้นในกรณีที่อัตราการเจริญพันธุ์จะเพิ่มขึ้นสูงกว่าระดับที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรมีผลกระทบต่ออัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุจะสร้างภาระแก่ประชาชนวัยทำงาน ทำให้การออมและการสะสมทุนของระบบ

เศรษฐกิจลดลง เริ่มเข้าสู่วัยสูงอายุที่มีบุตรที่ยังมีชีวิตอยู่จะลดจำนวนลง คนไทยจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมล่วงหน้าก่อนถึงวัยชรา โดยควรคาดหวังความเป็นจริงว่าเมื่อเข้าสู่วัยชราแล้วตนจะได้รับการรองรับและความช่วยเหลือจากโครงการและมาตรการต่างๆของภาครัฐอย่างไรและควรที่จะต้องดูแลช่วยเหลือตนเองอย่างไร

เอกสารอ้างอิง (References)

- กรกรัณย์ ชีวะตระกูลพงษ์. (2554). ผลของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจภายใต้ระบบบำนาญรูปแบบต่างๆ. สืบค้น 21 กันยายน 2564, จาก [file:///C:/Users/User/Downloads/137415-Article%20Text-364409-1-10-20180731%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/137415-Article%20Text-364409-1-10-20180731%20(1).pdf)
- กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ (UNFPA). (2563). ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางประชากรในประเทศไทย. สืบค้น 21 กันยายน 2564. จาก http://social.nesdc.go.th/social/Portals/0/Documents/1000_UNFPA_rev_Policy%20Brief%20Thai_200411_69.pdf
- นภา วะสีและคณะ. (2564). การออกแบบนโยบายเพื่อรับมือกับสังคมสูงวัย. สืบค้น 30 ตุลาคม 2564, จาก https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/articles/Pages/Symposium_6Sep202.aspx
- ศุภเจตน์ จันทร์สาส์น. (2552). การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรและความท้าทาย ในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทย. สืบค้น 21 กันยายน 2564. จาก https://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/july_sep_12/pdf/aw01.pdf